

Wprowadzenie

Przesilenie, wynikające z głębokich przemian kulturowych i zagrożeń egzystencjalnych, przynosi ze sobą pytanie o status nauki w ogóle, a pedagogiki w szczególności. Momenty przełomowe w rozwoju współczesnego świata nasilają zapotrzebowanie na naukowo rzetelną wiedzę o szeroko rozumianej edukacji, ale jej tworzenie, gromadzenie i systematyzacja wciąż przebiegają w sposób dość daleki od ustalonych i ujednoliconych reguł uprawiania nauki. Wprawdzie edukacja, w całym bogactwie jej form i procesów, coraz częściej jest przedmiotem badań, zaznacza się jednak brak teoretycznej i metodologicznej dla nich bazy, którą mogłaby być odrębna dyscyplina naukowa dysponująca nie tylko własnym przedmiotem badań, ale także własną problematyką, własnym systemem pojęć, a więc językiem, własnymi regułami budowania wiedzy o edukacji. Chociaż wielu badaczy edukacji uznaje naukową autonomię pedagogiki, to jednak silny jest również pogląd, że badania nad edukacją mogą w sposób wyczerpujący być prowadzone jedynie przez rozwinięte wcześniej i w pełni dojrzałe dyscypliny naukowe, takie jak psychologia, socjologia, historia czy filozofia.

Każda zmiana, także ta w obszarze edukacji, niesie za sobą pewien potencjał rozwoju i postępu¹. Publiczny dyskurs towarzyszący wprowadzanym zmianom może służyć uwalnianiu owego potencjału, staje się bowiem przestrzenią i kontekstem dla dialogów o wprowadzanych zmianach. Takie spojrzenie na edukację skłania do postawienia szeregu pytań odnoszących się do tego, co dzieje się w praktyce edukacyjnej i polskiej myśli pedagogicznej².

Dyskurs dotyczący badań nad edukacją oraz jej problemów był treścią Zjazdu Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, który odbył się w Poznaniu w dniach 20–22 września 2022 roku, pod hasłem *Przesilenie. Budujemy lepszy świat w sobie i pomiędzy nami*, i był kontynuacją pięknych oraz długich tra-

¹ B. Śliwerski, *Problemy współczesnej edukacji. Dekonstrukcja polityki oświatowej III RP*, WAiP, Warszawa 2009.

² M. Nowak-Dziemianowicz, *Orientacja temporalna w polskiej edukacji i szkole jako źródło paradoksów i zmiany*, [w:] *Szkola i nauczyciel. Rozwój nauczyciela i rozwój szkoły*, red. I. Nowosad, M. J. Szymański, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2023, s. 69.

dycji organizowania spotkań naukowych polskiego środowiska pedagogicznego. Efektem prac w zróżnicowanych tematycznie sekcjach jest kilka publikacji wieloautorskich, w tym niniejszy tom, który odzwierciedla wielowymiarowy, teoretyczno-praktyczny charakter zjazdowych dyskusji. Uczytelniamy tu relacje występujące między teorią a praktyką, między ustalonymi, w wyniku analiz teoretycznych i badań empirycznych, prawidłowościami opisującymi rzeczywistość edukacyjną a działaniami, które ją przekształcają. Relacje, o których mowa, mogą być rozpatrywane jako wpływ teorii na praktykę lub wpływ zdiagnozowanych stanów praktyki na teorię.

W prezentowanym tomie mamy do czynienia z różnorodnymi narracjami i rozmaitymi sposobami interpretacji zjawisk dotyczących edukacji i kultury. Treści mają walory interdyscyplinarne, filozoficzne, artystyczne, ale też pragmatyczne. Obok pytań o to, jak i co badać, pojawiają się pytania zasadnicze: jaka jest, a jaka winna być edukacja, kultura, sztuka. Dzięki temu rozważania zawarte w tym tomie same stają się częścią przestrzeni oraz kontekstów szeroko rozumianej edukacji.

Zasygnalizowane problemy i postawione pytania znalazły wyraz w tekstach składających się na niniejszą publikację zbiorową, w której wyodrębniono dwie części: pierwszą – poświęconą kontekstom teoretycznym, i drugą – zawierającą doniesienia z badań. Spełniony zatem wydaje się postulat komplementarności nauki, budowanej zarówno na prezentacji wyników uzasadnionych teoretycznie badań, jak i opracowaniach przeglądowych przedstawiających indywidualne poglądy, stanowiska i podejścia zarysowujące panoramę problemów współczesnej pedagogiki i innych dyscyplin społeczno-humanistycznych.

Dwanaście artykułów tworzy – jak się wydaje – dopełniający się układ treściowy, pozostający w logicznym związku ze stawianymi w niniejszym wprowadzeniu pytaniami. Zastrzec tu jednak należy, iż zgromadzony materiał nie pretenduje do miana usystematyzowanej wiedzy o edukacji. Jest przede wszystkim prezentacją poglądów na ten temat przedstawicieli różnych orientacji pedagogicznych, filozoficznych, stanowi interesującą poznawczo płaszczyznę wymiany poglądów, inspirującą do własnych poszukiwań badawczych.

Część pierwszą – obejmującą osiem rozdziałów – inicjuje tekst z pogranicza pedagogiki społecznej i socjologii autorstwa Katarzyny Segiet, wskazującej na potrzebę ewolucji patrzenia na rzeczywistość społeczną i pojawiające się nowe problemy społeczne.

W kolejnym tekście do refleksji nad problemami doradztwa zawodowego w społeczeństwie wielokulturowym (co związane jest z napływem imigrantów z Trzeciego Świata do rejonów dotychczas kulturowo homogenicznych) zachęca Agnieszka Gromkowska-Melosik.

Karol Konaszewski wraz z Januszem Surzykiewiczem podejmuje, w interdyscyplinarnej formule, problematykę *resilience*, przydatną także w naukach o edukacji z uwagi na obszary ryzyka, stresu oraz rozwoju i wsparcia młodych ludzi w okresie rozkwitania.

Stresowi, jako nieodłącznemu czynnikowi towarzyszącemu uczniom na terenie szkoły i poza nią, poświęca swój tekst Eugenia Karcz-Taranowicz, zwracając szczególną uwagę na przyczyny stresu szkolnego i sposoby radzenia sobie z nim.

Inny, istotny problem związany ze środowiskiem szkolnym, dostrzega Wiktor Żłobicki, zwracając uwagę na ryzyko zakłóceń w funkcjonowaniu zawodowym nauczycieli z doświadczeniami parentyfikacji, czyli odwrócenia ról w rodzinie.

Alicja Lisiecka z perspektywy pedagogicznej opisuje *street art*, którego status jako sztuki bywa różnie postrzegany, a funkcjonuje w ramach innych pojęć, takich jak „sztuka ulicy/miasta” czy „sztuka publiczna”.

Wątek związków filozofii i edukacji pojawia się w tekście Michała Nowickiego, który na przykładzie kultury hinduskiej okresu upaniszadowego rekonstruuje proces ewolucji struktur edukacyjnych od form bliskich kulturom pierwotnym aż do powstania szkół o charakterze filozoficznym.

Uprawianie filozofii w sposób użyteczny dla praktyki edukacyjnej ukazuje Jarosław Marek Spychała, który przedstawia metodyczną propozycję implementacji jaskini Platona jako modelu konstrukcji zajęć szkolnych.

Część drugą tomu tworzą cztery rozdziały oparte na badaniach rzeczywistości edukacyjnej.

Tekst Małgorzaty Piaseckiej jest przykładem zastosowania analiz kwalitatywnych do badania fenomenu marzeń jako swoistych artefaktów kulturowych, których pretekstem jest pewne wydarzenie biograficzne pod nazwą *Niedokończona Studniówka*.

Z kolei Barbara Jankowiak, Sylwia Jaskulska oraz Emilia Soroko na podstawie przeprowadzonych badań poszukiwały odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu zasoby kapitału społecznego były wykorzystywane przez nauczycielki i nauczycieli w radzeniu sobie z wyzwaniami kształcenia na odległość podczas pandemii COVID-19.

Aleksandra Tłuściak-Deliowska omawia materiał empiryczny zgromadzony w ramach projektu, którego celem naukowym było poznanie postrzegania i rozumienia problemu przemocy rówieśniczej z perspektywy uczniów.

Tę część zamyka raport Aliny Szczurek-Boruty z badań sekwencyjnych nad zaufaniem, lojalnością i solidarnością wśród młodzieży z części pogranicza polsko-czeskiego, przeprowadzonych w roku 2007, a następnie w roku 2022.

Zaprezentowana tematyka sprzyja wielostronnemu oglądowi, poznaniu różnych poglądów i rozmaitych podejść metodologicznych, inspiruje także do nowych poszukiwań, szerszych badań, czasem do dyskusji, do podejmowania uogólnień, proponowania nowych ujęć teoretycznych i sugestii praktycznych. Mamy nadzieję, że publikacja tej książki ułatwi wymianę poglądów i doświadczeń, będzie przykładem dialogu między badaczami i praktykami edukacji.

Agnieszka Gromkowska-Melosik
Eugenia Karcz-Taranowicz
Wiktor Żłobicki